

W kręgu myślenia etycznego

Monografia zatytułowana *W kręgu myślenia etycznego* składa się z dwudziestu rozdziałów. To wspólne dzieło filozofów, którzy przy różnych okazjach współpracowali z ks. prof. Władysławem Zuziakiem. Wśród autorów mamy przyjaciół Profesora z kraju i zagranicy, kolegów z różnych instytucji i organizacji, a także jego wychowanków, którzy zdecydowali się naśladować go w kroczeniu drogą naukową.

Podział monografii odzwierciedla zainteresowania badawcze Jubilata. Pierwszą część stanowią filozoficzne podstawy etyki. Profesor podejmował wiele badań w tym obszarze, a zaliczyć do nich można między innymi książki poświęcone filozofom francuskim: Jeanowi Nabertowi, Georgesowi Bastide'owi i Louisowi Lavelle'owi. W tej części umieszczone zostały cztery rozdziały, dotyczące fundamentalnych dla etyki zagadnień filozoficznych: doświadczenia wartościowania, miłości, dobra wspólnego i koncepcji osoby.

Monografię otwiera rozdział ks. Tomasza Homy zatytułowany *Zarys fenomenologii potocznego doświadczenia wartościowania*. Autor mierzy się ze zjawiskiem, które jest każdemu człowiekowi bliskie, chociaż nie każdy zda-

je sobie z niego sprawę i potrafi je tak precyzyjnie nazwać: potoczne doświadczenie wartościowania. Przygląda się szczególnie dwóm spośród rodzajów wartościowania: wartościowaniu kalkulującemu i wartościującemu. Badania filozoficzne przedstawione w tym rozdziale mają charakter bardzo podstawowy i stanowią zaproszenie do dalszej refleksji nad tym fenomenem oraz otwierają perspektywę namysłu nad człowiekiem – podmiotem wartościującym.

Autorem drugiego rozdziału, zatytułowanego *Miłość jako forma poszukiwania tego, co moralnie dobre*, jest ks. Ryszard Moń. Filozof podjął ważny i ponadczasowy temat miłości. Porównując różne klasyczne koncepcje miłości (u Platona, Spinozy, Rousseau, Schopenhauera, Freuda, Sartre'a) oraz biorąc pod uwagę współczesne dyskusje, stara się ukazać, czym jest miłość jako najpełniejsza forma poszukiwania moralnego dobra.

Zagadnienie dobra wspólnego rozważa od nietypowej strony Irena Trzciniecka-Schenider w rozdziale *O tworzeniu pojęcia dobra wspólnego. Las jako dobro wspólne*. Autorka przedstawia proces tworzenia dobra wspólnego, poświęcając szczególną uwagę potencjalnym przeszkodom. Stara się ujednoznaczyć to pojęcie, wydobywając jego cechy charakterystyczne i dystynktywne. Tytułowy las (w polskim kontekście) pełni w rozdziale funkcję pedagogiczną – jest szczególnie wyrazistym przykładem dobra wspólnego.

W czwartym rozdziale Piotr Mazur analizuje *Paradoksy osoby jako antropologiczne wyzwanie*. Autor zwraca uwagę, że osoba to byt szczególnie podatny na zachodzenie i objawianie się paradoksów. Podatność tę dostrzega w sferze poznania, moralności, sztuki, wytwórczości i religii. Nieusuwalne paradoksy stanowią dla filozofii antropologiczne wyzwanie.

Czwarty rozdział wprowadza w tematykę, która jest przedmiotem drugiej części, zatytułowanej *Perspektywa personalistyczna w etyce*. Myślenie przez pryzmat osoby i jej godności, które w Polsce spopularyzował św. Jan Paweł II Wielki, było prof. Zuziakowi zawsze intelektualnie bliskie, wprowadzał też w nie swoich studentów etyki – filozofów, teologów, kandydatów do kapłaństwa i słuchaczy wykładów monograficznych poświęconych tej tematyce.

Rozdział piąty, autorstwa Czesławy Piecuch, nosi tytuł *Wiara w człowieka, czyli humanizm dla wszystkich*. Autorka zaczyna bardzo mocnym zdaniem, które jest zarazem podsumowaniem rozdziału: „Wiara w człowieka leży u podstaw nowożytnego humanizmu, w tym jego znaczeniu, które uznaje w każdym człowieku jego godność”. W kolejnych częściach rozdziału uzmysławia czytelnikowi znaczenie wiary w człowieka w trzech koncepcjach filozoficznych: reizmie Tadeusza Kotarbińskiego, personalizmie Gabriela

Marcela i filozofii egzystencji Karla Jaspersa. Autorka podkreśla, chociaż koncepcje te stawiają wysokie wymagania, samo ich postawienie wskazuje na przekonanie, że współczesny humanizm jest humanizmem dla wszystkich – że każdy może do tych standardów osiągnąć.

Perspektywę personalistyczną przedstawia też ks. Grzegorz Hołub w rozdziale *Osoba a moralność*. Autor argumentuje, że pomimo tego, iż współcześnie wydaje się nie być miejsca na uniwersalne normy, taka propozycja może być racjonalnie głoszona w odniesieniu do personalizmu Karola Wojtyły. Wyjątkowość tego nurtu wynika ze specyficznego rozumienia osoby, w którym moralność jest ściśle związana z rozwojem osoby jako osoby.

Tadeusz Gadacz analizuje fenomen cierpienia w rozdziale zatytułowanym *Obrazy cierpienia*. Wyraźnie odróżnia cierpienie od bólu i wskazuje na przeżycie bezradności jako jego konstytutywny element. Cierpienie, jak pisze Gadacz, zmusza nas do refleksji na temat życia, ale też na temat samego cierpienia. Czy da się zrozumieć cierpienie i znaleźć pocieszenie w filozofii? Autor twierdzi, że nie. W dalszej części pracy przedstawia filozoficzny namysł nad obrazami cierpienia: cierpienie matek, które utraciły dzieci – w obrazach Niobe i Marii Matki Chrystusa oraz obraz cierpienia Hioba. Autor przedstawia również poglądy filozofów, którzy zmierzali się z cierpieniem w życiu osobistym. Pytanie o obrazy, do których sięgamy, które kształtują nasze doświadczenie życiowe, jest pytaniem zasadniczym dla naszego przeżywania cierpienia.

Ósmy rozdział autorstwa ks. Grzegorza Krupy nosi tytuł *Postulat dialogicznej koncepcji człowieka. Polemika Leszka Kuca z Karolem Wojtyłą*. Autor podjął w nim próbę rekonstrukcji polemiki, jaka po opublikowaniu *Miłości i odpowiedzialności* toczyła się między Leszkiem Kucem a Karolem Wojtyłą. Krupa pokazuje, jak polemika Kuca wpłynęła na poglądy wybitnego polskiego personalisty.

Trzecia część, zatytułowana *Etyka i religia*, również dotyczy charakterystycznego rysu pracy badawczej Profesora. Jako ksiądz katolicki, oddany pracy duszpasterskiej, zajmował się jednocześnie etyką, której – pomimo historycznej już debaty – nie waham się określić etyką chrześcijańską. Profesor nie widział w tym pojęciu sprzeczności, chociaż sam mówił po prostu o etyce, bez przymiotników. Na szczególne zainteresowanie tematyką napięcia między religią i etyką wpływało na pewno to, że część życia i pracy naukowej upłynęła Jubilatowi w okresie, gdy w Polsce dominował komunizm i religia była programowo zwalczana, a następnie wprowadzono religię do szkół, nieszczęśliwie jednak jakby przeciwstawiając ją nauczaniu etyki. Dla ks. prof.

Zuziaka istniała zawsze etyka „i” religia, nigdy „a”. Ponadto na Wydziale Filozoficznym Papieskiej Akademii Teologicznej relacja nauki i wiary miała duże znaczenie ze względu na klimat intelektualny współtworzony przez ks. prof. Michała Hellera. Krakowski ośrodek przyciągał intelektualistów z zagranicy, nic więc dziwnego, że i w niniejszej księdze pamiątkowej znalazły się również rozdziały zagranicznych autorów.

Rozdział dziewiąty opracował prof. Rocco Buttiglione, nadając mu tytuł *Innocens sed nocens: the multiple layers of ethical experience*. Autor opisuje doświadczenie etyczne w kontekście historycznym: od etyki religijnej i metafizycznej, przez ich kryzys związany z krytyką możliwości wywodzenia etyki z tych źródeł. Jako odpowiedź przedstawia etykę wartości, która przywróciła klasyczne podejście, nadając mu walor obiektywności. Ujęciom obiektywistycznym autor przeciwstawia subiektywistyczne, a następnie ukazuje, jak obydwie łączą się w realistycznej etyce proponowanej przez Karola Wojtyłę.

Philippe Capelle-Dumont w rozdziale zatytułowanym *La relation philosophie–theologie. Entre héritages et novations* opisuje warunki odnowienia związku między dwoma biegunami myślenia: filozofią i teologią. Diagnozuje sytuację i proponuje kierunek odbudowania tej relacji, wskazując między innymi, dlaczego termin „filozofia chrześcijańska” jest w pełni uzasadniony.

Jedenasty rozdział monografii nosi tytuł *Judaism of Martin Buber*. Jego autor, ks. Pavol Dancák, analizuje w nim, w jaki sposób judaizm wpłynął na twórczość wybitnego żydowskiego filozofa. Wskazuje, że ogromny wpływ na życie religijne Bubera miała jego rodzina, a szczególnie dziadek. Buber pragnął renesansu judaizmu i był przekonany, że w tym celu należy włączyć elementy żydowskiego mistycyzmu, nieznanne szerzej wśród Żydów z Europy Zachodniej. Tym samym stał się mostem między Żydami ze Wschodu i Zachodu. Pogłębiona wiara i rozumienie Biblii jako żywego i aktualnego świadectwa spotkania Boga i człowieka wywarły wpływ na filozofię dialogu.

Czwarta część monografii pt. *Etyka i życie publiczne* zawdzięcza swoją nazwę projektowi cyklu konferencji i serii wydawniczej, zainicjowanych w roku 2008 przez ks. prof. Władysława Zuziaka i jego uczennicę, wówczas adiunkta w katedrze etyki, dr Joannę Mysone Byrską (obecnie profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, kierownik Katedry Filozofii Społecznej i Polityki). Do tej pory ukazało się dziesięć książek i odbyło się dwanaście konferencji naukowych. Większość autorów rozdziałów tej monografii brało udział w konferencjach ze wspomnianego cyklu.

Pierwszy rozdział czwartej części, a zarazem dwunasty rozdział monografii, autorstwa ks. Stanisława Janeczka, nosi tytuł *Jaka filozofia społeczna?* Au-

tor wskazuje na potrzebę refleksji nad życiem społecznym w ramach filozofii, a nie tylko psychologii, socjologii, ekonomii i innych nauk szczegółowych. Jednocześnie, jego zdaniem, filozofia nie może ignorować wyników badań innych nauk, bazując wyłącznie na metafizyce, od której czasem wymagano zbyt wiele. Zagrożeniem, na które wskazuje ks. Janeczek, jest uleganie modzie na uprawianie nauk filozoficznych na wzór biologii, czyli podejście redukcjonistyczne (scjentyzm). Autor nawiązuje do wyników badania ks. Władysława Zuziaka i jego wizji etyki społecznej, która może być również określeniem filozofii społecznej jako „dyscypliny filozoficznej ugruntowanej w antropologii i służącej integralnemu rozwojowi człowieka, w czym fundamentalny charakter ma jego aktywność moralna”.

W rozdziale trzynastym Ewa Podrez, zgodnie z tytułem, omawia *Złe i moralnie dobre praktyki rozmowy*. Autorka podkreśla, że rozmowa jest związana z wzajemnym oddziaływaniem na siebie mówców i dlatego posiada znaczenie moralne, społeczne i kulturowe; na rozmowie zbudowana jest nasza kultura i porządek społeczny. W tekście przygląda się postawom i wartościom moralnym, które przyczyniają się do tworzenia związków interpersonalnych podczas rozmowy. Autorka omawia dobre i złe praktyki komunikacyjne.

Dwa pierwsze rozdziały czwartej części traktowały o warunkach uprawiania etyki w życiu publicznym, kolejne cztery poświęcone są wybranym zagadnieniom dotyczącym współczesnych, ważnych problemów. Niedawną pandemię Covid-19 przypomina Joanna Mysona Byrska w rozdziale: *Pandemia a solidarność. Kilka uwag*. Autorka podjęła się namysłu filozoficznego nad zjawiskiem, które miało ogromny wpływ na życie współczesnych ludzi. Sugeruje ona, że wiele obszarów życia publicznego zmieniło się pod wpływem tego zjawiska, a co więcej – zmieniło się także myślenie o solidarności, czego szczególnym przejawem może być powoływanie się na ideę solidarności przez obie strony sporu o przestrzeganie obostrzeń. Autorka nie waha się nazywać zwolenników łamania obostrzeń w imię solidarności rozumianej jako obrona godności i wolności po prostu egoistami.

Piętnasty rozdział monografii został napisany w języku angielskim przez dwóch autorów: Pawła Polaka i Romana Krzanowskiego, i nosi tytuł *Cyberspace as an ethical agent*. Autorzy twierdzą, że cyberprzestrzeń – wbrew powszechnemu przekonaniu – nie jest jedynie neutralnym kompleksem oprogramowania i sprzętu komputerowego, lecz podmiotem etycznym. Ukazują też, jakie znaczenie ma przyjęcie tej perspektywy.

Kolejny rozdział, autorstwa Grażyny Bilik, nosi tytuł *Piękno przyrody jako estetyczne i etyczne wyzwanie współczesności*. Autorka zwraca uwagę, że nie

jest to typowe podejście do zagadnienia piękna, bowiem w historii estetyki skupiono się raczej na sztuce. Szuka odpowiedzi na pytanie, dlaczego piękno przyrody było w estetyce marginalizowane. Rehabilitacja estetyki przyrody może prowadzić do ponownego zdefiniowania relacji człowieka do natury – estetyka byłaby sojusznikiem ekologii.

Ostatni rozdział czwartej części, autorstwa ks. Macieja Ostrowskiego, nosi tytuł *Ekologia ludzka w kontekście agroturystyki*. Autor podejmuje temat ekologii ludzkiej, ekologii integralnej, która jest obecna w nauczaniu kolejnych papieży od Jana Pawła II. W ramach ekologii ludzkiej, jako przykład jej realizacji, analizowana jest agroturystyka i wpływ środowiska naturalnego na człowieka.

Piąta, wieńcząca monografię, część składa się z trzech rozdziałów i została poświęcona badaniom inspirowanym myślą prof. Władysława Zuziaka. Część ta łączy przeszłość z przyszłością. Pokazuje bowiem, jak myśl Profesora inspiruje jego uczniów i przyjaciół, i podlega rozwojowi. Osiemnasty rozdział monografii, autorstwa Piotra Duchlińskiego, zatytułowany *(Nie)klasyczość etyki klasycznej. Uwagi metateoretyczne* jest próbą uchwycenia specyfiki myśli Profesora. Według autora czcigodny Jubilat jest filozofem klasycznym, ale nie w takim rozumieniu, jakie funkcjonuje w ramach tomizmu. Autor przygląda się kategorii klasyczości, by wykazać, na czym polega klasyczość myśli Władysława Zuziaka oraz na czym polega „chrześcijańskość” uprawianej przez niego etyki. Ostatecznie autor nazywa etykę rozwijaną przez Jubilata „nieklasyczną chrześcijańską etyką klasyczną” – w tej grze słów ukryte jest uznanie dla bogatego dorobku Profesora i tego, że pomimo przywiązania do klasycznej etyki chrześcijańskiej, pozostaje otwarty na dialog ze współczesnością i bezkompromisowe poszukiwanie prawdy.

Marcelo López Cambroneró w napisanym w języku angielskim rozdziale *Ideology and disorder. Can we achieve the common good through moral neutrality? A view of ecology based on the thinking of Władysław Zuziak* nawiązuje bezpośrednio do refleksji ekologicznej czcigodnego Jubilata. Rozdział prezentuje problematykę ekologiczną z moralnego punktu widzenia, w oparciu o refleksje Profesora. Punktem wyjścia jest próba zidentyfikowania przyczyny braku zgody co do wpływu człowieka na degradację środowiska. Główna przyczyna nie jest ani naukowa, ani techniczna, lecz aksjologiczna – nie udało się porozumieć co do wspólnych wartości, które by pozwoliły rozwiązać problemy związane z ochroną środowiska. Drugą przeszkodą są ideologie, które prowadzą do konfliktów społecznych i braku współdziałania. Zdaniem autora odpowiedzią może być postulat prof. Zuziaka dotyczą-

cy budowania wspólnoty wartości skoncentrowanych wokół osoby ludzkiej, w czym mają pomóc również uniwersytety.

Ostatni rozdział, mojego autorstwa, noszący tytuł *Czy powinniśmy dążyć do powstania etyki uniwersalnej?*, jest próbą zmierzenia się z jednym z ważnych tematów, które w swoim życiu naukowym podjął czcigodny Jubilat. W tym rozdziale proponuję dwa rozumienia etyki uniwersalnej: jako określonej koncepcji etycznej przyjętej przez wszystkich ludzi oraz jako „platformy etycznej” służącej budowaniu wspólnoty dialogu między ludźmi o różnych poglądach etycznych. Wskazuję na niebezpieczeństwa związane z budowaniem etyki w pierwszym rozumieniu, zaznaczając jednocześnie, że koncepcja Władysława Zuziaka „etyki mediacyjnej” jest propozycją etyki uniwersalnej w drugim rozumieniu. Rekonstruję ten projekt, który uznaję za nieukończony i sugeruję potencjalny kierunek jego rozwoju, antycypując też różnorakie trudności.

Ostatnia część ma wyjątkowy charakter i jest przykładem żywego myślenia, do którego tak zachęcał Jubilat. Autorzy przyglądający się myśli prof. Zuziaka wskazują potencjalne kierunki dalszych badań, stawiają pytania. Można to odczytać jako wezwanie, by czcigodny Jubilat nie stawiał w swoim naukowym życiu kropki, lecz przysłowiową kropkę nad i. Aby zechciał swoją dojrzałą myśl filozoficzną dalej przelewać na papier z pożytkiem dla nauki i społeczeństwa.

Jakub Synowiec

